

22. juli-kommisjonen

NOTAT: 3 /12

STORSKALAANGREP, MYNDIGHETSMÅL OG HØYREEKSTREMISMENS PLESS I EUROPEISK TERRORISME

Dr. polit Jan Oskar Engene

Førsteamanuensis
Institutt for sammenliknende politikk
Universitetet i Bergen

17.01.2012

www.22julikommisjonen.no

Storskalaangrep, myndighetsmål og høyreekstremismens plass i europeisk terrorisme

*Jan Oskar Engene
Førsteamanuensis, dr.polit.
Institutt for sammenliknende politikk,
Universitetet i Bergen*

Innledning: Politisk vold i Norge

Norge har, inntil bombeangrepet i regjeringskvartalet i Oslo og skytemassakren på AUFs sommerleir på Utøya 22. juli 2011, vært regnet som et land med lite politisk vold. Likevel vet vi at det også tidligere har forekommet tilfeller av politisk vold her til lands. Lillehammersaken (1973) og attentatet mot William Nygaard (1993) kan nevnes som personrettede angrep. Norge har opplevd noen flykapringer (1979, 1985, 1993, 1994, 1996) og enkelte mindre hendelser av internasjonalt tilsnitt. Når det gjelder innenlandsk terrorisme, vises det ofte til aksjoner fra høyreekstremt hold, der bombeangrepet mot toget til Faglig 1. mai front i Oslo i 1979, sprengningen av Nor Moske i 1985 og drapet på Benjamin Hermansen i 2001, framstår som noen av de voldsomste aksjonene. Aksjonene til granatmannen i Oslo (1965) og brannbombeangrepet mot Thanks Yanks-utstillingen (1967), som tre medlemmer av SUF sto bak (Rognlien og Brandal 2009), og mindre sprengningsaksjoner fra samisk hold, har nesten vært glemt. Andre voldsomme anslag, som sprengningen av *Fædrelandsvennens* avishus i Kristiansand i 1972, bomben på Oslo sentralstasjon i 1982 og bombeaksjonen mot motorsykelklubben Bandidos i Drammen i 1997, representerer tilfeller der terrorlignende metoder er benyttet uten politiske motiver.

For Norge mangler en godt dokumentert, samlet oversikt over politiske voldshendelser, der politisk vold er vidt forstått som favnende om hele spennet fra småskalavold og politisk motivert materielt skadeverk til terrorhandlinger. En sammenstilling over politisk vold i Norge ble gjort av Bjørgo i et arbeidsnotat fra 1988 (Bjørgo 1988). Bjørgo samlet dessuten i sin doktoravhandling statistikk for innvandreriendtlige angrep fra 1982 til 1992. Materialet omfatter 35 slike angrep i Norge (Bjørgo 1997: 75). Oversikter over rasistisk vold og andre rasistiske hendelser er også samlet i årsrapporter fra Antirasistisk Senter (eksempelvis Lunde 1999). Opplysningene vi har om politisk vold i Norge foreligger med andre ord spredt og er ikke systematisk ført fram til våre dager.

Når det gjelder terrorisme, er det lite eller ingenting å finne på Norge i de store, globale datakildene. I disse er dessuten dekningen ujevn i tid og type aksjoner som omfattes (Engene 2011). I forskningslitteraturen var det lenge vanlig å skille mellom internasjonal og innenlandsk (intern) terrorisme. Mens internasjonal terrorisme involverer to eller flere lands territorium eller borgere, foregår innenlandsk terrorisme innad i et land ved at terrorister angriper egne medborgere. Skillet er ikke lenger så viktig som det var tidligere, da oppmerksomheten var rettet mot internasjonal terrorisme og den rådende oppfatning var at denne typen terrorisme representerte den alvorligste trusselen. Etersom mer enn en stat var involvert var dette også et problem som det internasjonale samfunn var opptatt av, mens innenlandsk terrorisme mer ble sett på som et internt problem for den enkelte stat. Et resultat av dette skillet er at statistikk over terrorisme lenge konsentrerte seg om internasjonal terrorisme, selv om det er anslått at 85 % av terrorismen er innenlandsk (Bowie og Schmid 2011: 337).

Den amerikanske forskningsinstitusjonen RANDs Database of Worldwide Terrorism Incidents (RDWTI) dekker fra 1968 til 1998 bare internasjonal terrorisme og har registrert noen hendelser for Norge (RAND 2011). Worldwide Incidents Tracking System (WITS), en global datakilde over terrorangrep siden 2004, drevet av National Counterterrorism Center (NCTC) i USA, har ingen aksjoner registrert i Norge (WITS 2011). Heller ikke i et regionalt datasett som Terrorism in Western Europe: Event data (TWEED), som dekker innenlandsk terrorisme i 18 vest-europeiske land fra 1950 til 2004,¹ peker Norge seg ut med mye terrorisme (Engene 2004, Engene 2007). Terskelen for at hendelser rapporteres og kommer med i datakilder for terrorisme er trolig høy.

Situasjonen når det gjelder dokumentasjon av politisk vold er noe annerledes i våre naboland. I Sverige er det samlet statistikk over voldelig politisk ekstremisme for årene 1999–2009, basert på informasjon fra Säkerhetspolisen og kategorisert etter type (mistenkt) lovbrudd, politisk motiverte så vel som andre typer lovbrudd (BRÅ 2009). For Danmark har Karpantschof og Mikkelsen foretatt en systematisk kartlegging av «60 års voldelige begivenheder», det vi si et bredt repertoar av voldsformer som omfatter gateopptøyer, okkupasjon, hærverk, blokade, sammenstøt, vold mot personer, bombesprenging og konfrontasjon med politiet for perioden 1946 til 2008 (Karpantschof og Mikkelsen 2008, se

¹ De 18 landene er: Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Island, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Norge, Portugal, Spania, Storbritannia, Sverige, Sveits, Tyskland og Østerrike.

også Mikkelsen 1999). Dette har muliggjort analyse av politisk vold i forhold til sosiale bevegelser i Danmark. Fraværet av tilsvarende systematisk dokumentasjon gjør at noe tilsvarende ikke er mulig for Norge.

I dette paperet² skal angrepene i Oslo og på Utøya 22. juli 2011 settes inn i en bredere sammenheng ved at tre forhold belyses. Først gis en oversikt over store terrorangrep i Europa, for på den måten å gi et inntrykk av hvor vanlige slike angrep er og mangfoldet av aktører som står bak. Deretter tas myndighetsmål opp og ses i forhold til andre typer mål ved terrorangrep. Begge disse forholdene behandles forholdsvis kort. Mest plass vies det tredje spørsmålet, høyreekstremismens plass i europeisk terrorisme. Her plasseres terrorisme fra ytre høyre inn i en bredere historisk og europeisk sammenheng, for å si noe om omfanget av dette problemet. Spørsmålene illustreres med enkel, deskriptiv statistikk.

1. Store terrorangrep i Europa

Etter 11. september 2001 har det blitt vanlig å skille mellom store, omfattende terrorangrep med mange drepte og oftere forekommende, men mindre dødelige angrep. Store terrorangrep ses i deler av litteraturen som typisk for «den nye terrorismen», mens de hyppigere småskalaangrepene ses som typisk for «den gamle terrorismen», som ble vanlig på 1970-tallet (Nordenhaug og Engene 2008: 33–36).

Store terrorangrep med mange drepte er imidlertid ikke noe nytt i Europa. Vedlegg 1 gir en oversikt over 34 storskalaangrep i Europa siden andre verdenskrig. Her regnes et angrep som stort dersom det har resultert i ti eller fler drepte. Angrep som startet eller endte i de nåværende EU-landene, samt Norge, Island og Sveits, er med, mens angrep som fant sted i Russland og Tyrkia ikke er tatt med. Listen omfatter både internasjonale terrorangrep og innenlandsk (intern) terrorisme.³

² Denne rapporten bygger delvis på «The Extreme Right in West European Terrorism. Paper prepared for Conference on The Extreme Right in Norway, Centre for Studies in Islamism and Radicalisation (CIR), Department of Political Science, Aarhus University, 14. September 2011». Tilgjengelig fra http://cir.au.dk/fileadmin/site_files/filer_statskundskab/subsites/cir/pdf-filer/The_Extreme_Right_in_West_European_TerrorismJAN_OSKAR_ENGENE.pdf

³ En global liste over store terrorangrep med 15 eller flere drepte for perioden 1992–2011 finnes i Marshall og Jagers (2011). Her dominerer terrorangrep i andre deler av verden enn Europa, særlig Midtøsten og Asia.

På listen over store terrorangrep i Europa er ytre høyre representert med noen av de dødeligste angrepene i europeisk terrorisme. Det har, inntil 2011, vært fem slike angrep: To på 1960-tallet, ett i 1974 og to i 1980. Tre angrep fant sted i Italia, ett i Frankrike og ett i Tyskland. Gjerningsmenn fra ytre høyre har i to tilfeller angrepet offentlig transport ved anslag mot tog, i tre tilfeller skjedde angrepene på offentlig sted med store tap av menneskeliv som følge. Den dødeligste aksjonen fra ytre høyre er bomben på jernbanestasjonen i Bologna i 1980, der 85 menneskeliv gikk tapt. Samme år fant det også sted et større angrep mot Oktoberfesten i München, der 13 mennesker, pluss gjerningsmannen selv, ble drept. Dette var, inntil 22. juni 2011, de to siste storskalaaksjonene fra ytre høyre i Europa.

Ytre høyre er på listen i selskap med et mangfold av andre aktører, enten det gjelder internasjonale, sekulære, nasjonalistiske terrorgrupper med opphav i konflikter utenfor Europa (særlig Midtøsten), religiøst motiverte jihadister, eller Europas egne nasjonale separatistgrupper, slik som ETA og IRA/PIRA, samt andre nordiske grupper. Separatistiske grupper har altså også gjennomført en god del storskalaaksjoner, selv om det ikke har vært mest typisk for måten disse opererer på. Grupper som ETA og IRA/PIRA kjennetegnes av et høyt antall aksjoner, over mange tiår og med store drapstall som følge av det, heller enn av store enkeltaksjoner. Det er verdt å merke seg at ytre venstre ikke er representert på listen, da disse gruppene har hatt et annet operasjonsmønster med serier av mindre og mer avgrensede aksjoner.

Det skal nevnes at langt de fleste terrorangrep er små. I Worldwide Incidents Tracking System (WITS), som dekker både innenlands og internasjonal terrorisme for alle land i verden, resulterte over halvparten (54,2 %) av totalt 79.316 angrep siden 2005 i ingen drepte (WITS 2011).⁴ 25,8 % av angrepene tok ett liv. Andelen store angrep kan illustreres ved at 2 % av angrepene resulterte i ti eller fler døde, mens 0,2 % medførte tap av 50 eller fler menneskeliv (til sammen 152 angrep på verdensbasis, nesten halvparten av dem i Irak, mange også i Pakistan, India og Den demokratiske republikken Kongo).

⁴ WITS endret sin definisjon av terrorisme fra 2004 til 2005. Tallene som presenteres i dette avsnittet er derfor fra og med 2005 og til og med andre halvår 2011. Databasen oppdateres kvartalsvis. WITS ble konsultert 18. desember 2011.

2. Myndighetsmål

For terrorister kan staten og dens institusjoner være symbolsk attraktive mål. Ved å angripe en mektig motstander kan terrorister gi inntrykk av å være i kamp med staten, samtidig som man ved å vise evne til å ramme myndighetene får vist statens svakhet eller sårbarhet. Terrorister kan slik forsøke å oppnå et inntrykk av egen kapasitet, men også hevde likeverdig status. Anslag mot sentrale og symbolske myndighetsmål kan framstå som angrep mot «statens hjerte», slik Røde Brigader i Italia formulerte det da gruppen bortførte og drepte politikeren Aldo Moro i 1978.

Det finnes flere eksempler på store terrorangrep mot myndighetsbygninger der mange menneskeliv har gått tapt. Angrepet mot den føderale administrasjonsbygningen i Oklahoma City i USA i 1995, der 168 mennesker ble drept, og et av angrepene 11. september 2001, som hadde Pentagon som mål og der 184 mennesker ble drept, er eksempler på slike aksjoner. Også i Europa er angrep mot myndighetsbygninger kjent. Den nordiske gruppen Provisional IRA avfyrte eksempelvis i 1991 tre granater mot Downing Street nr. 10 idet det britiske Krigskabinettet var samlet for å drøfte Gulfkrigen. Utbrytergruppen Real IRA avfyrte i september 2000 et antitankmissil mot hovedkvarteret til etterretningstjenesten MI6 i London og i mars 2001 detonerte samme gruppe en kraftig bilbombe utenfor statskringkasteren BBCs Television Centre i London. Ingen av disse aksjonene tok liv.

I vedlegg 1, som omhandler store terrorangrep med ti eller fler drepte i Europa, finnes det ikke angrep mot myndighetsbygninger før 22. juli 2011. De fleste av angrepene på listen har enten hatt offentlig transport, inkludert flytransport, som mål, eller har vært rettet mot offentlig sted. Et mindre antall angrep har vært rettet mot politi og militære. I datasettet Domestic Terrorist Victims (DTV), som dekker innenlandske terrordrap i 18 land⁵⁵ i Vest-Europa fra 1950 til 2005 (de la Calle og Ignacio Sánchez-Cuenca 2011ab), utgjør politikere og andre offentlige tjenestemenn en liten andel (2,9 %) av det totale antallet terroredrepte. To andre kategorier offentlig ansatte, statens uniformerte maktapparat, er langt viktigere grupper av terrorofre: I alt 24 % av de drepte er politifolk, 13 % er militære. Over halvparten av de terroredrepte (52,7 %) finnes i kategorien «andre sivile».

⁵⁵ Dette er de samme 18 landene som dekkes i TWEED, jf. fotnote 1.

Selv om angrep mot myndighetsmål ikke har noen framtrepende plass på listen over store terrorangrep i Europa, er slike anslag likevel ganske vanlige i Europa. Figur 1 er basert på data fra WITS for de siste 6–7 årene. Her er angrepene denne basen har registrert for Europa skilt ut og fordelt på kategorier for hva slags mål som er angrepet. WITS inkluderer i Europa alle land i Øst- og Sentral-Europa, samt Tyrkia, men ikke Russland. Det dreier seg om 2496 angrep totalt for årene fra 2005 til og med 1. halvår 2011. WITS har en finmasket kategoriinndeling for angrepsmål, og enkelte nærskyldte kategorier er her slått sammen for oversiktighetens skyld.

Av figur 1 kan vi se at nesten hvert tiende angrep retter seg mot et myndighetsmål. De fleste angrepene mot myndighetsmål fant sted i Spania, Frankrike, Hellas og Tyrkia. Det er et mangfold av myndighetsmål representert, med sentral så vel som lokal plassering, fra departementer, over rettsbygninger, til postkontor og rådhus. Om en legger til nærliggende kategorier, som politiske partier og valgprosess, samt angrep mot statens uniformerte personell, politi og militære, blir andelen myndighetsmål til sammen over 20 %. Imidlertid er angrep mot kjøretøy, boliger, offentlig sted og forretningsvirksomhet vanligere enn anslag mot rene myndighetsmål. Tallene som er presentert i figur 1 skiller ikke mellom store og små angrep, og kan derfor ikke si noe om hvor alvorlige angrepene mot forskjellige kategorier mål har vært eller hvor stor skade de har forvoldt. Det er imidlertid slik at bare ett av angrepene WITS har registrert mot myndighetsmål i Europa siden 2005 har tatt liv. Det var en brev bombe sendt til et gresk departement og der en venstreekstrem gruppe mistenkes å ha stått bak.

3. Ytre høyre i europeisk terrorisme

For å plassere terrorisme fra ytre høyre i en historisk og samtidig kontekst, skal tre underspørsmål diskuteres:

1. Hvordan føyer terrorisme fra ytre høyre seg inn i det større bildet av intern terrorisme i Europa?
2. Hva har utviklingen vært de siste årene ifølge offisielle kilder?
3. Hvilke andre begreper enn terrorisme fanger opp voldsaktivitet, og annen aktivitet, fra ytre høyre?

3.1. Hvordan føyer terrorisme fra ytre høyre seg inn i det større bildet av intern terrorisme i Europa?

Det kan ikke være tvil om at terrorisme fra ytre høyre er merkbart til stede i europeisk terrorisme det siste halve århundret, men hva kjennetegner denne typen terrorisme sammenlignet med andre ideologiske kilder? Har terrorisme fra ytre høyre vært et konstant innslag over tid? Hvor dødelig har terrorismen fra ytre høyre vært sammenlignet med andre kilder til intern terrorisme i Europa?

Dersom vi retter oppmerksomheten mot innenlandsk terrorisme, hvilken plass har angrep fra ytre høyre? Om man anlegger et lengre perspektiv er det klart at terrorisme fra både ytre høyre og ytre venstre utgjør en liten andel sammenlignet med separatistisk terrorisme, der målet er å opprette en ny, selvstendig stat for en nasjonal gruppe som nå er en minoritetsgruppe innlemmet i en annen stat, eventuelt gjenforening med en annen stat. I datasettet TWEED (Engene 2007), som dekker 18 vesteuropeiske land fra 1950 til 2004 er separatistiske aksjonister ansvarlig for over 80 % av terrorangrepene, mens ytre venstre står for 8,5 % og ytre høyre 6,7 % av terrorangrepene.

Fordi terrorangrep varierer mye i intensitet, fra små eksplosjoner som verken tar liv eller påfører personskade til angrep som dreper titalls og hundretalls personer, bør man gjerne heller bruke drapstall som sammenligningsgrunnlag. Om man bryter drapstallene ned på gjerningsmennenes ideologisk tilhørighet, finner man at det fortsatt er separatister som er ansvarlig for det meste av terrorismen i Europa, men at forholdet mellom ytre høyre og ytre venstre nå er omvendt. Ytre venstre har gjennomført flere angrep enn ytre høyre, men ytre høyre er ansvarlig for en større andel av de terrordrepte. Terrorangrep fra ytre høyre er med andre ord ikke så hyppige som angrep fra ytre venstre, men er mer dødelige.

Figur 2 viser drap som følge av innenlandsk terrorisme i Vest-Europa for årene 1965 til 2005 fordelt på gjerningsmennenes ideologisk tilhørighet. Kilden er datasettet Domestic Terrorist Victims (DTV), som dekker årene fra 1965 til 2005 for landene i Vest-Europa (de la Calle og Ignacio Sánchez-Cuenca 2011a). DTV registrerer 4955 terrordrap i Vest-Europa. Av disse er 79,7 % knyttet til nasjonalistiske separatistgrupper og deres motstandere i regionale konflikter (kalt «vigilante» i DTV-datasettet), mens ytre venstre står for 7,3 % av terrordrapene. Det ekstreme høyre er ansvarlig for 7,5 % av drapene og nynazister for 5,4 %. Til sammen utgjør ytre høyres andel av terrordrapene i Vest-Europa 12,9 % ifølge data fra DTV.

I DTV opererer de la Calle og Ignacio Sánchez-Cuenca med nynazisme som en egen motivasjonskategori. De fleste nynazistiske drapene (85,5 %) regnes i DTV-datasettet som «diffus terrorisme», mens de øvrige (17,5 %) regnes som «gatevold», dette på bakgrunn av organisasjonsgrad hos gjerningsmennene. Ingen av de nynazistiske drapene er av de la Calle og Ignacio Sánchez-Cuenca kodet som «terrorisme», slik hoveddelen av drapene er for andre motivasjonskategorier. Dette er et eksempel på at høyreekstrem vold oppfattes å ligge i grenselandet til terrorisme.

To forhold kan nevnes til sammenligning: Internasjonal og islamistisk terrorisme. Sammenligningene er oppsummert i tabell 1. Her er data fra forskjellige kilder satt sammen slik at de dekker de samme 18 vesteuropeiske landene for tidsrommene der datakildene har sammenfallende dekning.

For å belyse forholdet mellom internasjonal og innenlandsk terrorisme, kan vi sammenligne tallene for innenlandsterrorisme i DTV med det som finnes internasjonal terrorisme i den amerikanske forskningsinstitusjonen RANDs database RDWTI. Når vi avgrenser data til de samme 18 vesteuropeiske landene for tidsrommet som dekkes i begge datakilder (1968–2005), finner vi at RDWTI har 1157 drepte i internasjonal terrorisme, med 4926 drepte i intern terrorisme ifølge DTV.⁶ Dette bekrefter at innenlandsk terrorisme har større omfang enn internasjonal terrorisme.

I forhold til figur 2 er den viktigste nyere utvikling at vi har fått islamistisk terrorisme som en ny motivasjonskategori. For å se innenlandsk terrorisme i forhold til islamistisk terrorisme i Europa, kan vi sammenligne med det som framkommer i den norske forskeren Petter Nessers kronologi over jihadistisk terroraktivitet i Europa fra 1994 til 2007 (Nesser 2008). I kronologien dokumenterer Nesser 256 drepte totalt. De fleste av disse ble drept i angrepene i Madrid i 2004 (191) og London i 2005 (52), med 12 drept i den algeriske gruppen GIAs aktiviteter i Frankrike fra 1994 til 1995 og med en person drept i Nederland i 2004 (filmmakeren Theo van Gogh).⁷ For tidsrommet 1994 til 2005 har datasettet DTV til sammenligning 557 terrordrap som følge av intern terrorisme i Vest-Europa.

⁶ Søk i RDTWI ble gjort 20. desember 2011.

⁷ En forløper finnes i vedlegg 1: angrepet i Madrid i 1985 som den libanesiske gruppen Organisation du Jihad Islamique (OJI) gjennomførte. 18 menneskeliv gikk tapt.

I figur 3 er de historiske drapstallene i DTV fra ytre høyre fordelt på år. To perioder peker seg ut i figuren, én med høyreekstrem aktivitet først i perioden, deretter én med nynazistisk aktivitet i slutten av perioden. På bakgrunn av data fra TWEED, som går lengre bakover i tid, kan en tredje periode legges til: En periode tidlig på 1960-tallet knyttet til kampen for å beholde Algerie for Frankrike. Her dominerer gruppen Organisation de l'armée secrete (OAS), som også markerte seg med en storskalaaksjon mot tog. I denne perioden er terrorisme fra ytre høyre i hovedsak et fransk fenomen. Den andre og mye lengre periode av terrordrap fra det ekstreme høyre vises i figuren med tall fra DTV-datasettet. Denne perioden strekker seg fra slutten av 1960-tallet og utover til midten av 1980-tallet. Perioden innledes med en storskalaaksjon med en bombe mot en bank i Milano i 1969 og avsluttes med to storskalaaksjoner i 1980, Bolognabomben og bomben på Oktoberfesten i München. Dette var samtidig en periode med mye annen terrorisme i Europa, fra separatister og ytre venstre, så vel som internasjonal terrorisme. Den tredje perioden av terror fra ytre høyre begynner tidlig på 1990-tallet, i kjølvannet av Tysklands gjenforening og strekker seg opp til midten av 2000-tallet da denne dataserien tar slutt. I denne tredje perioden er det nynazistiske drap som dominerer. Mange av drapene skjer i Tyskland, men en del også i Spania og Storbritannia.

Sammenlignet med andre kilder til terrorisme har ytre høyre vært kjennetegnet av svakere organisering (Engene 2004: 73-75). Terrorgrupper som kjemper for nasjonale minoriteter har hatt langt større overlevelsessevne og flere av dem har maktet å holde kampen gående i mange tiår. Også flere grupper på ytre venstre holdt sin kamp gående i flere tiår. På ytre høyre fløy ser imidlertid organisasjonsforholdene ut til å ha vært svakere eller langt mer skiftende.

Basert på datasettene TWEED og DTV framgår det at terrorismen fra ytre høyre har vært organisatorisk sterkest i Frankrike og Italia. I den første perioden omtalt ovenfor var OAS den viktigste gruppen. I Italia skiller to grupper seg ut, begge på 1970-tallet og utover på 1980-tallet. Det er Ordine Nero (OR) og Nuclei Armati Rivoluzionari (NAR). NAR er ansvarlig for bombeangrepet på jernbanestasjonen i Bologna i 1980, det dødeligste terrorangrepet fra ytre høyre i Europa. I Tyskland fantes Wehrsportgruppe Hoffmann. Gjerningsmannen bak bomben på Oktoberfest i München i september 1980, da 13 mennesker ble drept, var tilknyttet denne gruppen, selv om han anses å ha operert på egen hånd i gjennomføringen av anslaget. Av disse gruppene er det bare OAS som har gjennomført en vedvarende kampanje med et større antall terrorangrep over tid.

De to datakildene for innenlandsk terrorisme som her er benyttet, TWEED og DTV, har data kun fram til 2004 og 2005. Hva er situasjonen i årene etter dette i henhold til andre kilder? Dessverre har andre datakilder ikke enkelt tilgjengelige data om gjerningsmennenes ideologiske tilhørighet eller motivasjon. RANDs database RDWTI, som dekker innenlandsk terrorisme fra 1998 til 2009,⁸ har ingen variabel på motivasjon eller ideologi (RAND 2011). Datasettet Global Terrorism Database (GTD), som dekker både innenlandsk og internasjonal terrorisme fra 1970 av, identifiserer gjerningsmenn ved gruppenavn, men har ingen kodet variabel for ideologi eller motivasjon (GTD 2011). Databasen WITS har data fra 2004 og dekker både internasjonal og innenlandsk terrorisme. Her finnes det også en variabel som kategoriserer aksjoner etter type, det vil si grove ideologiske kategorier som «Neonazi/Fascists/White Supremacists» og «Secular/Political/Anarchist». Antagelig vil aksjoner fra ytre høyre høre hjemme i førstnevnte kategori, mens den andre er for aktivitet fra ytre venstre. Variabelen benyttes imidlertid i hovedsak til å identifisere religiøs tilknytning og da særlig islamistisk motivasjon, som har egne kategorier. Av de totalt 82.594 aksjonene WITS har fra 2004 og fram til utgangen av juni 2011, er bare ni aksjoner identifisert som «Neonazi/Fascists/White Supremacists» (seks i Russland, en hver i Australia, Tyrkia og USA). Fire av disse aksjonene tok ett menneskeliv hver. WITS har ingen storskalaaksjoner fra ytre høyre hold.

3.2. Hva har utviklingen vært de siste årene ifølge offisielle kilder?

For å se nærmere på utviklingen de senere årene kan offisielle tall fra det europeiske politiorganet Europol være et alternativ. Europol har siden 2007 publisert en årlig rapport, TE-SAT eller *EU Terrorism Situation and Trend Report*, om terroraktivitet i EU-landene. Rapporten er basert på innrapportering fra medlemslandene av terroraktivitet i henhold til det enkelte lands lovgivning. Fordi rapportene er basert på det medlemslandene selv har å rapportere ut fra hva det enkelte land i sitt lovverk regner som terrorisme, er TE-SAT kritisert for ikke å ha en felles forståelse av terrorisme, noe som kan tenkes å bidra til å forklare mønstrene i tallmaterialet. Rapporten omhandler likevel terrorisme slik det enkelte land behandler dette juridisk og gir et innblikk i terroraktivitet i Europa de seneste årene.

⁸ RDWTI har dekning av internasjonal terrorisme fra 1968.

Oppmerksomheten i Europols rapporter har vært mye rettet mot den islamistiske terrortrusselen, men rapporten dekker også terrorisme fra andre hold: separatistisk terrorisme, terrorisme fra ytre høyre og ytre venstre, samt enkeltsaksterrorisme (ytterliggående dyrevernere). Tallene fra TE-SAT-rapportene er oppsummert i tabell 2, men må leses med forsiktighet. Storbritannia innrapporterer ikke på samme måte som andre medlemsland, slik at hendelser i dette landet ikke lar seg bryte ned på kategori for motivasjon eller ideologi. For året 2009 omfatter ikke Europols statistikk Storbritannia i det hele tatt, da de britiske tallene ikke ble rapportert etter samme kriterier som for øvrige land. Om man leser tall og tekst i TE-SAT-rapportene fra Europol i sammenheng med henblikk på terrorisme fra ytre høyre hold framstår en del hovedinntrykk:

1. Det er svært lite terroraktivitet fra ytre høyre hold rapportert i tallmaterialet i TE-SAT-rapportene.
2. Aktivitet fra ytre høyre blir ofte kategorisert som ekstremisme heller enn terrorisme.
3. Rapportene omtaler ytre høyre som involvert i vandalisme, voldelige sammenstøt med politiske motstandere og som ansvarlig for rasistiske og kriminelle enkelthandlinger.
4. Selv om EUROPOL har få aksjoner å rapportere i tallmaterialet, gjenspeiler tekstene i rapportene en større bekymring.
5. Europols rapporter tegner et bilde av det ekstreme høyre som preget av mangel på samhold og samordning, dette til tross for økt propagandavirksomhet, særlig i sosiale medier og på internett generelt.

Noen bølge av høyreekstrem terrorisme finner man ikke i Europols tall. I TE-SAT-rapportene er det nesten ikke rapportert aktivitet fra ytre høyre. Det er separatistisk terroraktivitet som dominerer og ytre høyre er representert med noen få angrep enkelte år: To gjennomførte angrep i henholdsvis 2006 og 2007, fire avvergede angrep i 2009. Rapporten for 2006 omtaler et angrep i Polen, der en skinhead knivstakk en antifascist med døden til følge (Europol 2007: 35). Angrepet i 2007 fant sted i Portugal og dreide seg om vandalisme på en jødisk kirkegård, der en avlegger av en amerikanske hvit makt-gruppe var ansvarlig (Europol 2008: 38). De fire avvergede angrepene i 2009 fant sted i Ungarn, der politiet kom tre angrep i forkjøpet og det fjerde ble avbrutt av gjerningsmennene (Europol 2010: 27). Europol har ingen terroraktivitet å rapportere for ytre høyre i sine statistikker for 2008 eller 2010 (Europol 2009, Europol 2011). Tabellene domineres av separatistiske angrep, framfor alt i Frankrike og Spania. Denne aktiviteten setter all annen terroraktivitet i skyggen, også islamistisk, selv om det nettopp er

trusselen fra militante islamister som dominerer teksten i rapportene og formidlingen av hovedlinjene fra rapportene, et forhold som etter hvert også har vakt medieoppmerksomhet (se f.eks. Bernsen 2010).

Dette forholdet gjør seg også gjeldende i rapporten for 2010 (Europol 2011). Separatistisk terrorisme i Spania og Frankrike utgjør her 64 % av det totale antallet terrorangrep rapportert av EU-landene. Terrorismen fra ytre venstre, som mest gjør seg gjeldende i Hellas og Spania, utgjør 18 % av angrepene. For 2010 har Europol tre islamistiske angrep å rapportere, ett i Sverige (selvmordsbomberen i Stockholm) og to i Danmark (knyttet til *Jyllands-Posten* og karikaturtegneren). Europol har ingen terrorvirksomhet fra ytre høyre rapportert i 2010.

Hva kan forklare den lave forekomsten av terrorisme fra ytre høyre i Europols rapporter? En forklaring kan være at rapporten gjenspeiler de faktiske forhold og at det faktisk har vært lite slik terroraktivitet i Europa de siste årene. En alternativ forklaring er at voldsaktivitet fra ytre høyre fløy klassifiseres som ekstremisme heller enn terrorisme. Europol bemerker at enkelte medlemsland opererer med et skille mellom ekstremisme og terrorisme og at aktivitet fra ytre høyre også etterforskes og behandles juridisk som ekstremisme. Dette er likevel ikke unikt for ytre høyre, også aktivitet med annen ideologisk bakgrunn kan behandles som ekstremisme (Europol 2007: 35, Europol 2008: 7).

I tillegg til tabeller med talloppgaver over terroraktivitet presenterer Europols rapport også en diskusjon av de ulike formene for terrorisme i EU-landene. Når det gjelder terroraktivitet fra ytre høyre er denne teksten vanligvis et par sider i omfang. TE-SAT-rapportene beskriver ytre høyres aktiviteter som typisk bestående av voldelige sammenstøt med politiske motstandere i forbindelse med demonstrasjoner, marsjer, konserter og andre manifestasjoner, vandalisme og «enkeltstående rasistiske og kriminelle handlinger» (Europol 2008). I 2007 påpekte Europol at voldshandlingene fra ytre høyre framstår som sporadiske og situasjonsbestemte, men advarte samtidig mot at aktivitetene er organisert og transnasjonale (Europol 2007: 35). Rapporten fra 2011 konkluderer med at aktivitetene fra ytre høyre i 2010 representerte et ordensproblem, men at den ikke på noen måte hadde truet medlemslandenes politiske, konstitusjonelle, økonomiske eller sosiale strukturer. Samtidig ble det vektlagt at aktivitetene kunne utgjøre et betydelig problem for politiet og true samholdet i samfunnet (Europol 2011: 29). Selv om Europols TE-SAT-rapporter ikke har så mye å rapportere statistiske fra ytre høyre hold, så inneholder altså rapportene advarsler. Europol bemerker betydningen av hvit makt-musikk, propagandaframstøt på internett og i sosiale medier.

I rapporten for året 2007 skriver Europol at det i Storbritannia var foretatt arrestasjoner av personer i kategorien «ensomme ulver». Disse personene beskrives som å dele en ideologisk plattform med en ekstrem gruppe, men uten at de kommuniserer eller samhandler med denne gruppen. Selv om disse personene søker å fremme den ekstreme gruppens mål, så er valg av taktikk og voldsmetoder fattet av den enkelte person uten ordre fra andre (Europol 2008: 39). En tilsvarende advarsel finnes i 2010-rapporten. Også denne stammer fra Storbritannia. Europol konkluderte da med at etterforskningen i Storbritannia har vist at enkeltpersoner motivert av det ekstreme høyres holdninger representerer en større fare enn organiserte nettverk og grupperinger (Europol 2010: 37).

Til tross for slike advarsler synes det likevel å være en antagelse at voldsaktivitet fra ytre høyre ikke retter seg mot offentligheten i den hensikt å ramme så mange som mulig. Rapporten for 2010 opplyser at man i Storbritannia har funnet høyreekstreme i besittelse av giften ricin (denne giften utvinnes av en type bønne), så vel som eksplosiver, uten at det antas at dette ville benyttes til massedrap, slik antagelsen ofte er når en står overfor islamistiske terrorplaner.

Selv om Europol advarer mot aktivitet fra ytre høyre i sosiale medier og på internett generelt, og at denne innsatsen er stadig mer profesjonell, så konkluderer TE-SAT-rapporten fra 2011 med at trusselen fra det ekstreme høyre ser ut til å være avtagende. Rapporten beskriver ytre høyre som å ha dårlig samhold og lav samordningsgrad, samt lite offentlig støtte. Aktivt politiarbeid og rettsforfølgelse av sentrale personer bidro etter Europols vurdering til å begrense betydningen av høyreekstrem terrorisme og ekstremisme i EU-landene (Europol 2011: 29).

3.3. Hvilke andre begreper enn terrorisme fanger voldsaktivitet fra ytre høyre?

Som nevnt ovenfor benyttes i enkelte land betegnelsen «ekstremisme» for aktiviteter som ikke anses som terrorisme. I tillegg er også begrepet hatkriminalitet et relevant begrep, særlig på bakgrunn av argumenter om at hatkriminalitet fungerer på samme måte som terroristisk vold.

Rapportene fra det tyske sikkerhetspolitiet, Bundesamt für Verfassungsschutz, kan gi en indikasjon på hva slags aktiviteter ekstremismen omfatter. Tyskland er et av få land som årlig på en systematisk og omfattende måte rapporterer om ekstremisme, terrorisme og andre

forhold som truer landets frie og demokratiske forfatning. I rapporten for 2010 brytes politisk motivert kriminalitet ned på ulike typer lovbrudd. Av totalt 762 tilfeller av voldskriminalitet fra ytre høyre hold, gjelder 83,7 % legemsbeskadigelse. I tillegg kommer tilfeller der noen har motsatt seg politiets autoritet, brudd på offentlig ro og orden, samt 29 tilfeller av brannstiftelse. For året 2010 var det seks tilfeller av drapsforsøk, men ingen drap fra ytre høyre hold i Tyskland (Bundesamt für Verfassungsschutz 2011: 36). I tillegg til voldskriminalitet kommer et stort antall andre lovbrudd, stort sett propagandalovbrudd, som kan forklares med at Tyskland har kriminalisert bruk av nazistiske symboler, slagord, litteratur, osv., men også skadeverk på eiendom. Mye av den høyreekstreme aktiviteten finner sted i konfrontasjon med politiske motstandere ved offentlige demonstrasjoner. Sett over tid er nivået på ekstremistisk aktivitet fra ytre høyre lavere de siste årene, sammenlignet med tiden umiddelbart etter Tysklands gjenforening. Den ekstremistiske aktiviteten i Tyskland er ikke begrenset til ytre høyre. Antallet voldslovbrudd fra den ekstreme venstresiden er i den tyske rapporten for 2010 faktisk høyere enn for ytre høyre (944 lovbrudd der 57,3 % utgjøres av legemsbeskadigelse, 15,7 % brudd på offentlig ro og orden, 11,8 % motsettelse mot politiets autoritet).

Det skal bemerkes at de offisielle tallene har blitt kritisert for å underrapportere det faktiske antallet høyreekstreme drap i Tyskland. Avisene *Der Tagesspiegel* og *Die Zeit* fant ved en grundig gjennomgang at 137 mennesker var blitt drept av høyreekstreme fra 1990 til 2010, mens de offisielle tallene kun oppgir 47 (Jansen, Kleffner, Radke og Staud 2010). Avisene peker på tre grupper av ofre: Utledninger, politiske motstandere på venstresiden og hjemløse. Offisielle tall er antageligvis lavere fordi de er basert på en juridisk klassifisering etter det som er framkommet i politiets etterforskning og i rettssalen når det gjelder motiver og omstendigheter. Mediene står friere med hensyn til å konkludere om motiv.

I november 2011 ble en nynazistisk terrorgruppe avslørt i Tyskland etter at et mislykket bankran (Jüttner 2011, Spiegel 2011a). Gruppen Nationalsozialistische Untergrund (NSU), som systematisk søkte å unngå publisitet, er mistenkt for å ha stått bak det som kalles Dönerdrapene, en serie på ni drap på personer med innvandrerbakgrunn, samt en politikvinne, i årene 2000 til 2007. Gruppen knyttet også til et sprengningsattentat, et bombeangrep og minst 14 bankran (Spiegel 2001b). Gruppen er en av de lengstlevende på ytre høyre hold i Tyskland og Europa. Operasjonsmodus var altså en langvarig serie av enkeltdrap, heller enn store anslag med massedrap, men likevel med et betydelig akkumulert antall ofre.

Hatkriminalitet er et annet begrep som benyttes for å betegne aktiviteter fra ytre høyre. Begrepet er innlemmet i lovverket i land som USA og andre liberale demokratier (Bleich 2011). Blazak definerer hatkriminalitet som kriminelle gjerninger som er motivert av fordommer mot offeret eller den gruppe ofrene oppfattes å tilhøre (2011: 245). Betegnelsen er tradisjonelt benyttet for rasistiske og fremmedfiendtlige handlinger, herunder antisemittiske handlinger, men har blitt utvidet til å dekke homofobiske handlinger og angrep på bakgrunn av offerets funksjonshemming, religiøse, nasjonale eller etniske tilhørighet, kjønn og også alder (Blazak 2011: 246). Begrepet favner altså ganske vidt. Bruken av begrepet i juridisk sammenheng innebærer at allerede straffbare handlinger, som trusler, overfall, legemsbeskadigelse m.m., gjøres mer alvorlige, slik at de kan straffes strengere. Dermed oppnår man å ramme oppfatninger som anses særlig skadelige og som ligger til grunn for at handlingen ble utført (Bleich 2011: 918).

Ved første øyekast kan det synes som om hatkriminalitet defineres ved forholdet mellom gjerningsmann og offer, gjennom den oppfatning gjerningsmannen har av offeret. Terrorisme forstås gjerne som voldsbruk som med overlegg rammer sivile for å skape frykt i en befolkning, slik at denne frykttilstanden kan bidra til å oppnå voldsutøverens politiske mål (Nordenhaug og Engene 2008: 14). I terrorisme er altså det sentrale element at ofrene brukes til å generere frykt i et videre publikum, for å øve innflytelse på en tredjepart. Det argumenteres imidlertid for at hatkriminalitet fungerer på samme måte som terroristisk vold, ved at ofrene representerer grupper gjerningsmennene ønsker å skremme eller påvirke til å handle på en bestemt måte (Blazak 2011: 248). Dette gjelder voldshandlinger, så vel som maling av slagord eller symboler og ytringer.

Hatkriminalitet kan altså være en svært romslig kategori, som dersom begrepet anses som en type terrorisme, vil utvide terrorismebegrepet betraktelig. Ved å benytte begrepet kan man oppnå at mer av aktiviteten fra ytre høyre hold kan fanges opp. Det kan være fristende å utvide terrorbegrepet på en slik måte, for på den måten å få høyreekstremisme anerkjent som et alvorlig samfunnsproblem som har politisk prioritet. Utvidelsen vil imidlertid også måtte gjelde for aktivitet fra annet ideologisk hold. Man risikerer også at terrorbegrepet strekkes til å gjelde ytringer eller deltagelse i demonstrasjoner og protestaksjoner, noe som neppe er generelt ønskelig i et åpent, demokratisk samfunn.

Avslutning

Terroristiske voldshandlinger arter seg på forskjellig vis, blant annet på bakgrunn av aksjonistenes motivasjon og ideologi. Noen grupper gjennomfører langvarige serier av mindre angrep og utgjør et problem ved store akkumulerte drapstall over tid, mens andre aksjonister også kjennetegnes av å gjennomføre storskalaangrep, enten enkeltangrep eller i tillegg til mindre angrep.

Ulike former for myndighetsmål, inkludert statens uniformerte maktapparat, er en viktig kategori av mål for terrorister, selv om den ikke er dominerende. I Vest-Europa har innenlandsk terrorisme vært langt mer omfattende enn internasjonal terrorisme sett over lengre tid. Jihadistisk terrorisme har kommet inn som en ny kategori i europeisk terrorisme, særlig siden 1990-tallet og er representert ved to storskalaangrep for få år siden. For perioden 1994 til 2005 tyder statistikk likevel på at annen, innenlandsk terrorisme har utgjort et mer omfattende problem regnet i antall drepte.

I europeisk sammenheng har det vært et trettitalls storskalaangrep i løpet av de siste 50 år. Det er mange ulike grupper, med opphav innad i Europa så vel som utenfor, og med ulike politiske mål og ideologier, som har vært ansvarlig for disse. Høyreekstreme er også representert med storskalaangrep, men det var før 22. juli 2011 forholdsvis lenge siden sist. Den høyreekstreme terrorismen er kjennetegnet av grupper med kortere levetid eller overlevelsessevne, særlig sammenlignet med separatistiske grupper, som historisk sett står for langt den største delen av terroraktiviteten og terrordrapene i Europa.

Siden 1990-tallet synes den mest ytterliggående politiske volden fra ytre høyre å ha vært dominert av nynazistiske drap. Ut fra foreliggende offisiell statistikk er det likevel vanskelig å få øye på en markert bølge av terrorisme fra ytre høyre i Europa de siste årene. Dette kan skyldes at det finnes et større volum av ekstremistisk voldsaktivitet enn det terrorstatistikken fanger opp. Politisk vold er et langt videre fenomen enn terrorisme og omfatter dermed også langt flere former, typer eller sammenhenger der vold benyttes for å oppnå et politisk formål.

Litteratur

- Bernsen, Markus (2010): «Kend din fjende», *Weekendavisen*, 16.–22. 7.2010
- Bjørge, Tore (1988): «Politisk vold og terrorisme: Relevans for Norge», i Tore Bjørge og Daniel Heradstveit: *Politisk vald og terrorisme i Norge*, NUPI-notat, 5/1988
- Bjørge, Tore (1997): *Racist and right-wing violence in Scandinavia: patterns, perpetrators, and responses*, Oslo: Tano Aschehoug
- Blazak, Randy (2011): «Isn't Every Crime a Hate Crime?: The Case for Hate Crime Laws», *Sociology Compass*, 5:4, s. 244–255
- Bleich, Erik (2011): «The Rise of Hate Speech and Hate Crime Laws in Liberal Democracies», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37:6, s. 917–934
- Bowie, Neil G. og Alex P. Schmid (2011): «Databases on Terrorism», i Alex P. Schmid (red.): *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, Abingdon: Routledge, 2011, s. 294–340
- BRÅ (2009): *Våldsam politisk extremism. Antidemokratiske grupperinger på yttersta höger- och vänsterkanten*, BRÅ-rapport, 2009:15, Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Bundesamt für Verfassungsschutz (2011): *Verfassungsschutzbericht 2010*. Tilgjengelig fra http://www.verfassungsschutz.de/download/SHOW/vsbericht_2010.pdf, besøkt 11. september 2011
- de la Calle, Luis og Ignacio Sánchez-Cuenca (2011a): «The quantity and quality of terrorism: The DTV dataset», *Journal of Peace Research*, 48: 1, s. 49–58
- de la Calle, Luis og Ignacio Sánchez-Cuenca (2011b): *Datasets. The Domestic Terrorist Victims dataset (Version 1)*. Tilgjengelig fra <http://www.march.es/ceacs/proyectos/dtv/datasets.asp>, besøkt 12. desember 2011
- Engene, Jan Oskar (2011): «Terrortallenes tvetydige tale», *Samtiden*, 4, 60–71
- Engene, Jan Oskar (2007): «Five decades of terrorism in Europe: The TWEED data set», *Journal of Peace Research*, 44: 1, s. 109–121
- Engene, Jan Oskar (2004): *Terrorism in Western Europe: Explaining the Trends since 1950*, Cheltenham, UK/Northampton, MA, USA, Edward Elgar
- Europol (2007): *TE-SAT 2007: EU Terrorism Situation & Trend Report*. Tilgjengelig fra <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/tesat2007.pdf>, besøkt 8. september 2011

Europol (2008): *TE-SAT 2008: EU Terrorism Situation & Trend Report*. Tilgjengelig fra <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/tesat2008.pdf>, besøkt 8. september 2011

Europol (2009): *TE-SAT 2009: EU Terrorism Situation & Trend Report*. Tilgjengelig fra https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/tesat2009_0.pdf, besøkt 8. september 2011

Europol (2010): *TE-SAT 2010: EU Terrorism Situation & Trend Report*. Tilgjengelig fra https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/tesat2010_0.pdf, besøkt 8. september 2011

Europol (2011): *TE-SAT 2011: EU Terrorism Situation & Trend Report*. Tilgjengelig fra <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/te-sat2011.pdf>, besøkt 8. september 2011

GTD (2011): *Global Terrorism Database. GTD Variables & Inclusion Criteria. June 2011*, START, National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, University of Maryland. Tilgjengelig fra <http://www.start.umd.edu/gtd/downloads/Codebook.pdf>, besøkt 8. september 2011.

Jansen, Frank, Heike Kleffner, Johannes Radke and Toralf Staud (2010): «Eine furchtbare Bilanz», *Die Zeit*, 16.9.2010. Tilgjengelig fra <http://www.zeit.de/2010/38/Rechte-Gewalt>, besøkt 12. september 2011

Jüttner, Julia (2011): «On the Trail of the Pink Panther. Tracing a Right-Wing Terror Cell's Ties Across Germany», *Spiegel Online*, 17.11.2011. Tilgjengelig fra <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,798409,00.html>, besøkt 6. desember 2011

Karpantschov, René og Flemming Mikkelsen (2008): «Vold, politik og demokrati i Danmark efter 2. verdenskrig», *Arbejderhistorie*, 1, 56–94

Lunde, Henrik (1999): *Rikets tilstand*, Oslo: Antirasistisk Senter

Marshall, Monty G. og Jagers, Keith (2011): *High Casualty Terrorist Bombing (HCTB) Events. March 11, 1992 - March 10, 2011*, Armed Conflict and Intervention (ACI) Datasets, Center for Systemic Peace, Monty G. Marshall and Keith Jagers, Principal Investigators. Tilgjengelig fra <http://www.systemicpeace.org/inscr/HCTBMar2011.pdf>, besøkt 19. desember 2011

Mikkelsen, Flemming (1999): «Contention and Social Movements in an International and Transnational Perspective: Denmark 1914–1995», *Journal of Historical Sociology*, 12: 2, 128–157

Nesser, Petter (2008): «Chronology of Jihadism in Western Europe 1994–2007: Planned, Prepared, and Executed Terrorist Attacks», *Studies in Conflict & Terrorism*, 31, s. 924–946

Nordenhaug, Iselin og Jan Oskar Engene (2008): *Norge i kamp mot terrorisme*, Oslo: Universitetsforlaget

RAND (2011): *Database Definitions, RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents*. Tilgjengelig fra <http://www.rand.org/nsrd/projects/terrorism-incidents/about/definitions.html>, besøkt 8. september 2011

Rognlien, Jon og Nikolai Brandal (2009): *Kaderprosjektet presenterer. Den store ML-boka: norsk maoisme sett nedenfra*, Oslo: Kagge

Spiegel (2011a): «The Brown Army Faction. A Disturbing New Dimension of Far-Right Terror», *Spiegel Online*, 14.11.2011. Tilgjengelig fra <http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,797569,00.html>, besøkt 6. desember 2012

Spiegel (2011b): «Zwickauer Zelle: Die Spur des braunen Terrors», *Spiegel Online*. Tilgjengelig fra <http://www.spiegel.de/flash/0,,27424,00.html>, besøkt 6. desember 2012

WITS (2011): *Worldwide Incidents Tracking System*. Tilgjengelig fra <https://wits.nctc.gov>, besøkt 18. desember 2011

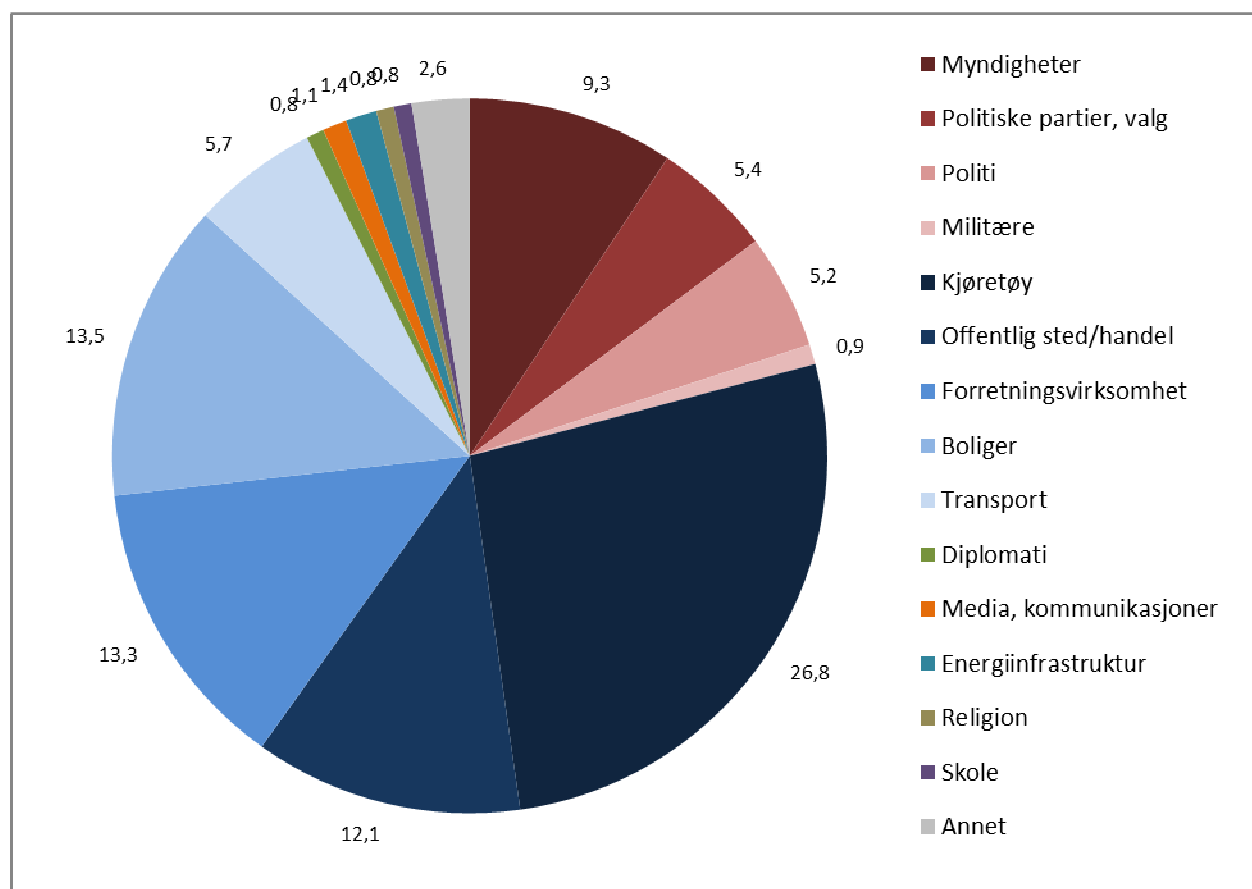
Vedlegg 1. Store terrorangrep i Europa.

Denne oversikten omfatter angrep med 10 eller flere drepte, aksjonister ikke medregnet, som hendte, startet eller endte i Europa. Totalt har listen 34 angrep. Europa defineres her som de nåværende medlemslandene i EU, pluss Norge, Sveits og Island (Russland og Tyrkia er altså ikke med). Oversikten er ordnet kronologisk og dekker tiden fra 1945 til 2011. Betegnelsen «bombe» dekker alle typer sprengninger, ikke bare der sprengstoffet er innkapslet. Høyreekstreme aksjoner er markert med fet skrift. Forskjellige databaser og oversikter over terrorisme, nyhetskilder og oppslagsverk, er benyttet som kilde for listen.

Dato	Sted	Land	Beskrivelse	Antall drepte
1961 18. juni	Vitry-le-François	Frankrike	Ekspresstoget fra Strasbourg-Paris rammes av en bombe og sporer av. Aksjonen knyttes til den høyreekstreme gruppen Organisation Armée Secrète (OAS).	28
1967 12. oktober	Middelhavet	Hellas	En bombe eksploderer om bord på Cyprus Airways flight 284 på veg fra Aten til Nicosia. Flyet styrter i Middelhavet ved Rhodos og alle om bord blir drept. Gjerningsmennene er ikke kjent.	66
1969 12. desember	Milano	Italia	En bombe eksploderer i en bank på Piazza Fontana. Den ble opprinnelig tilskrevet anarkister, senere nyfascister. Samme ettermiddag eksploderte også tre bomber i Roma og Milano, uten å ta liv, mens en fjerde bombe ikke gikk av.	17
1970 21. februar	Zürich	Sveits	En bombe eksploderer om bord på Swissair Flight 330 på veg fra Zürich til Tel Aviv og flyet styrter ved Luzern. Alle 47 om bord blir drept. Gjerningsmennene er ikke kjent.	47
1971 4. desember	Belfast	Storbritannia	En bombe eksploderer i McGurk's Bar. Den unionistiske gruppen Ulster Volunteer Force var ansvarlig.	15
1972 26. januar		Sverige/ Tsjekkoslovakia	En bombe eksploderer om bord på JAT Flight 367 på ruten Stockholm-Beograd idet flyet er over Tsjekkoslovakia. Kroatisk gjerningsmann fra Ustasja tar dagen etter på seg ansvaret.	27
1972 5. september	München	Tyskland	Deltagerlandsbyen med israelske olympiadeltagere angripes av den palestinske gruppen Svart September.	12
1973 17. desember	Roma	Italia	Flyplassen i Roma blir angrepet av væpnede palestinere. Folk på bakken og i et Pan Am-fly blir drept. Et Lufthansafly blir kapret med ytterligere tap av menneskeliv.	30
1974 4. februar	West Riding, Yorkshire	Storbritannia	En bombe eksploderer på en buss med britisk militærpersonell og deres familiemedlemmer. Provisional Irish Republican Army (PIRA) var ansvarlig.	12
1974 17. mai	Dublin	Irland	Tre bilbomber blir detonert i sentrum av Dublin og en bilbombe i Monaghan. Den unionistiske nord-irske gruppen Ulster Volunteer Force var ansvarlig.	33
1974 4. august	San Benedetto Val di Sambro	Italia	Italicus-ekspressen mellom Roma og München rammes av en bombe plassert av den høyreekstreme gruppen Ordine Nuovo.	12
1974 13. september	Madrid	Spania	Kaféen "Rolando" rammes av en bombe plassert av den baskiske gruppen Euskadi Ta Askatasuna (ETA).	13
1974 21. november	Birmingham	Storbritannia	En pub rammes av en tidsinnstilt bombe plassert av den nordirske gruppen Provisional Irish Republican Army (PIRA).	21
1976 5. januar	Kingsmill	Storbritannia	Væpnede menn fra den nordirske gruppen South Armagh Republican Action Force angriper en minibuss med håndvåpen.	10
1978 17. februar	Belfast	Storbritannia	En bombe plassert av Provisional Irish Republican Army (PIRA) rammer en hotel/restaurant.	12

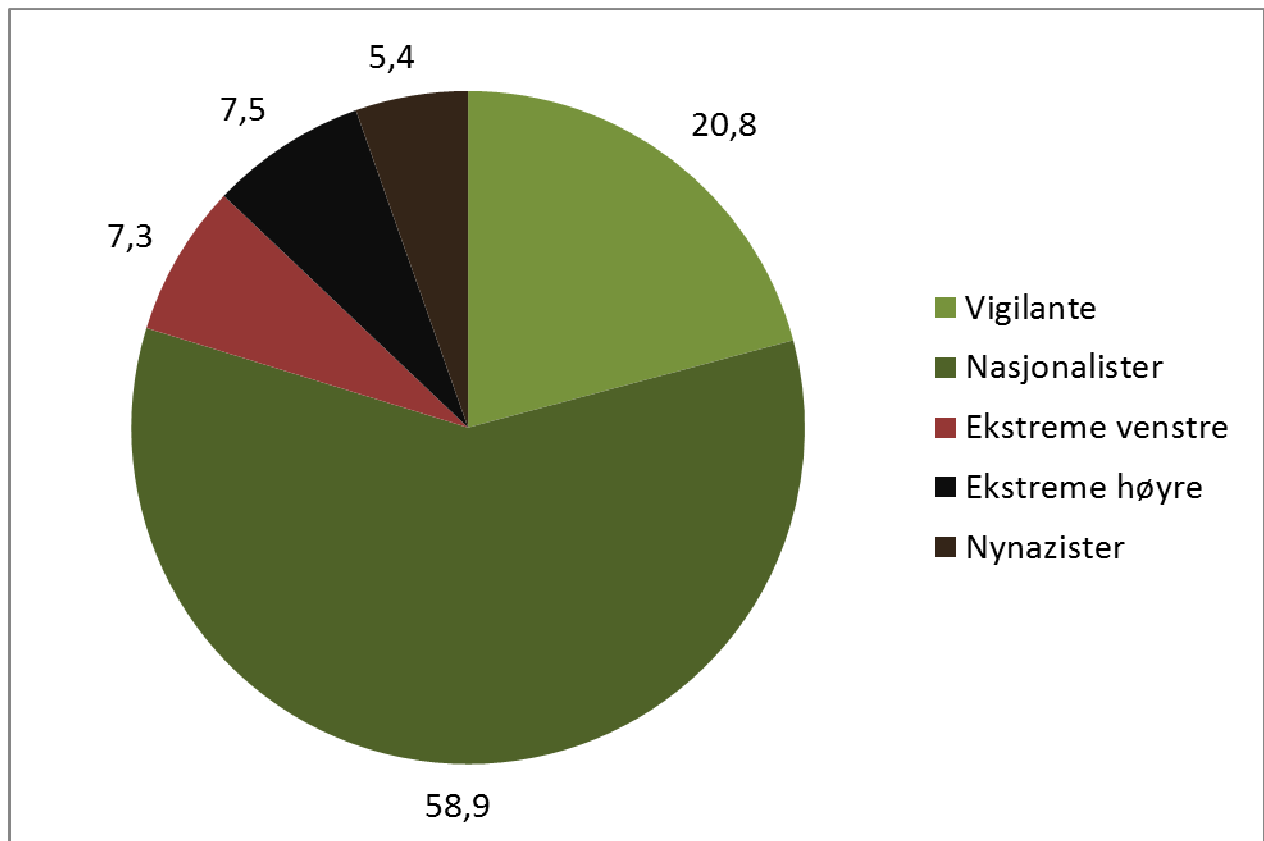
1979 27. august	Warrenpoint	Storbritannia	To bomber plassert av Provisional Irish Republican Army (PIRA) dreper 18 britiske soldater i Nord-Irland, same dag som PIRA tok livet av Lord Mountbatten og tre andre over grensen i Irland.	18
1980 2. august	Bologna	Italia	Jernbanestasjonen i Bologna rammes av en bombe plassert av den høyreekstre gruppen Nuclei Armati Rivoluzionari (NAR).	85
1980 26. september	München	Tyskland	En rørbombe detoneres ved inngangen til Oktoberfest-området. Høyreekstemisten Gundolf Köhler, som var tilknyttet den forbudte Wehrsportgruppe Hoffman, anses å ha vært alene om ugjeringen. Han døde selv i attentatet.	13
1982 20. juli	London	Storbritannia	Provisional Irish Republican Army (PIRA) setter av to bomber under militærseremonier i Hyde Park og Regent's Park.	11
1982 6. desember	Ballykelly	Storbritannia	En tidsinnstilt bombe plassert av den republikanske gruppen Irish National Liberation Army (INLA) rammer et diskotek.	17
1984 23. desember	Firenze	Italia	En bombe går av på ekspresstoget mellom Napoli og Milano. Ugjeringen knyttes til mafiaen.	17
1985 12. april	Madrid	Spania	En bombe rammer restauranten El Descanso. Den libanesiske gruppen Organisation du Jihad Islamique (OJI) knyttes til attentatet.	18
1985 23. juni	Atlantehavet		Air India flight 182 på veg fra Montreal til London rammes av en bombe og styrter i havet sør for Irland. Sikhorganisasjonen Babbar Khalsa er utpekt som ansvarlig.	329
1985 23. november	Aten/Malta	Hellas/Malta	EgyptAir Flight 648 blir kapret av Abu Nidal Organization like etter avgang fra Aten. En egyptisk kommandogruppe stormer flyet. 54 personer blir drept, i tillegg til fire av kaprerne.	54
1985 27. desember	Roma Wien	Italia Østerrike	Væpnede men fra Abu Nidal Organization angriper flyplassen i Roma og dreper 16 mennesker. Samtidig ble flyplassen i Wien angrepet og ytterligere tre personer drept.	19
1986 14. juli	Madrid	Spania	En bombe plassert av den baskiske gruppen Euskadi Ta Askatasuna (ETA) rammer den spanske sivilgarden.	12
1987 19. juni	Barcelona	Spania	En bilbombe plassert av den baskiske gruppen Euskadi Ta Askatasuna (ETA) rammet et supermarked.	21
1987 8. november	Enniskillen	Storbritannia	En tidsinnstilt bombe rammet en minneseremoni for de falne i 1. verdenskrig. Bomben var plassert av Provisional Irish Republican Army (PIRA).	12
1987 11. desember	Zaragoza	Spania	Forlegningen til sivilgarden rammes av en bilbombe plassert av Euskadi Ta Askatasuna (ETA).	11
1988 21. desember	Lockerbie	Storbritannia	Pan Am flight 103 på veg fra London til New York rammes av en bombe og styrter over Skottland. Libyske agenter holdes ansvarlig.	270
1998 15. august	Omagh	Storbritannia	En bilbombe rammer en sentrumsgate. Real IRA var ansvarlig.	29
2004 11. mars	Madrid	Spania	Et titalls bomber rammer forstadstog fire ulike steder i Madrid. En gruppe tilhørende al-Qaeda var ansvarlig.	191
2005 7. juli	London	Storbritannia	Islamistiske selvmordsbombere angrep tre undergrunnstog og en buss. I tillegg de 52 ofrene som ble drept døde også de fire selvmordsbomberne.	52
2011 27. juli	Oslo, Utøya	Norge	En bombe i regjeringskvartalet etterfølges av en skytemassakre på en politisk ungdomsleir. En høyreekstrem, islamfiendtlig gjerningsmann står bak.	77

Figur 1. Terrorangrep i Europa fordelt på målkategori, 2005–2011 1. halvår. Prosent.
Kilde: WITS. N = 2496.

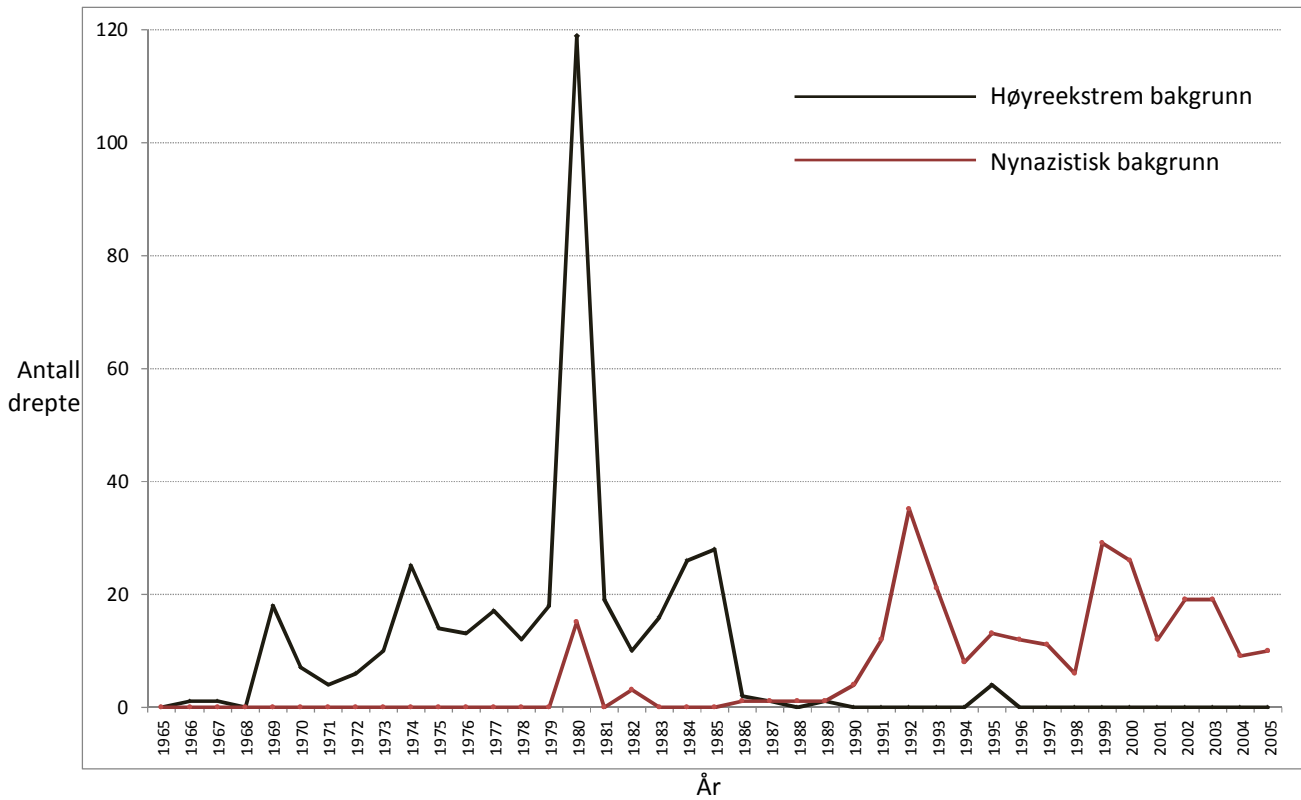
Figur 2. Drapstall som følge av innenlandsk terrorisme i Vest-Europa fordelt på gjerningsmennenes bakgrunn, 1965–2005.

Kilde: DTV (de la Calle, Luis og Ignacio Sánchez-Cuenca 2011b). N = 4955.

Figur 3. Drapstall som følge av innenlandsk terrorisme fra ytre høyre i Vest-Europa fordelt på år, 1965–2005.

Kilde: DTV (de la Calle, Luis og Ignacio Sánchez-Cuenca 2011b). N = 640.

Tabell 1. Totalt antall drepte som følge av innenlandsk terrorisme i Vest-Europa i sammenligning med internasjonal og jihadistisk terrorisme.

	Innenlandsk terrorisme	Internasjonal terrorisme
Kilde	DTV (de la Calle og Sánchez-Cuenca 2011b)	RDWTI
Tidsrom	1968–2005	1968–2005
Drepte	4926	1157

	Innenlandsk terrorisme	Jihadistisk terrorisme
Kilde	DTV (de la Calle og Sánchez-Cuenca 2011b)	Nesser 2008
Tidsrom	1994–2005	1994–2005
Drepte	557	256

Tabell 2. Avvergede, mislykkede og gjennomførte terrorhandlinger i EU-landene fordelt på gjerningsmennenes motivasjon, ifølge Europols årlige rapporter.

Kilder: Europol 2007, Europol 2008, Europol 2009, Europol 2010, Europol 2011.

	2006	2007	2008	2009**	2010
Islamisme	1	4	0	1	3
Separatisme	424	532	397	237	160
Ekstreme venstre	55	21	28	40	45
Ekstreme høyre	1	1	0	4	0
Enkeltsak	–	1	5	2	1
Uspesifisert*	17	24	85	10	40
Total	498	583	515	294	249

* Uspesifisert gjelder for det meste hendelser innrapportert av Storbritannia, som i sin rapportering ikke bryter materialet ned på ideologi eller motivasjon.

** Tallmaterialet for dette året omfatter ikke Storbritannia.